

Anadolu Halk Masallarında Ahlaki Kötülük Biçimi Olarak Ormana Terk Edilme

Tuba DEMİRCİ*
Aynur KOÇAK**

Araştırma Makalesi

*Doktora Öğrencisi Tuba Demirci,
Yıldız Teknik Üniversitesi

ORDIC: 0009-0000-7610-7312.

E-posta:

tuba_demirci@windowslive.com

**Prof. Dr. Aynur Koçak,
Yıldız Teknik Üniversitesi

ORDIC: 0000-0002-9555-1088

E- Posta:

aynurnazkocak@hotmail.com.

Başvuru Tarihi: 25.11.2024

Kabul Tarihi: 24.12.2024

Yayımlanma Tarihi: 30.12.2024

Atıf: Demirci, T., Koçak, A. (2024).
"Anadolu Halk Masallarında Ahlaki
Kötülük Biçimi Olarak Ormana Terk
Edilme". *BUEFD*, 9(2), 25-35.
<https://doi.org/10.70916/buefd.1591010>

ÖZET

Bu çalışmada, Anadolu halk masalları, kötülük çeşitlerinden biri olan ahlaki kötülük bağlamında değerlendirilmiş ve bir ahlaki kötülük biçimi olarak ormana terk edilme motifi ana eksene alınmıştır. Anlatmaya bağlı en eski türlerden olan masalların olay örgüsünü iyi-kötü, aydınlık-karanlık, savaş-barış gibi zıtlıklardan kaynaklanan mücadeleler oluşturur. Ana teması, iyilik ile kötülük ya da iyiler ile kötülerin mücadelesi olan masallarda görülen kötülük çeşidi, ahlaki kötülüktür. Araştırmacılar tarafından metafizik, fiziksel ve ahlaki olarak üç temel eksenle incelenen kötülük kavramından masallarda en çok yer bulan ahlaki kötülüktür. Ahlaki kötülükte, kötülüğü yapan ve kötülüğe uğrayan tipler kadar kötülüğün yapıldığı mekân ve yapılaş şekli de ön plandadır. Ahlaki kötülük biçimlerinden biri de ormana terk edilme motifidir. Masal kahramanı, çeşitli nedenlerle olumsuz kahramanlar tarafından haksızlığa, iftiraya, kıskançlığa uğrar ve bazen düşmanları bazen de sevdikleri tarafından ormana bırakılır. Orman, her ne kadar yırtıcı hayvanların, kötü ruhların yaşadığı bir yer olsa da aynı zamanda zor durumda kalan insanların sığınağı olarak korunmanın, barınmanın, huzurun yaşandığı seçilmiş bir mekândır. Orman, kaderiyle baş başa bırakılan kahramanın yaşam alanıdır. Kahramanın ormanda yaşadığı fiziksel yolculuğa içsel yolculuğu da eşlik eder ve orman onun tamamlanması için kutlu bir mekân haline gelir. Makalede, Anadolu'nun yedi bölgesinden seçilen masallar, bir ahlaki kötülük biçimi olan ormana terk etme motifi üzerinden incelenmiş; ormana terk edilmenin sebepleri, ormanda erginlenme süreci ve ormandan ayrılış olarak aşamaları üzerinde durulmuştur. Aynı zamanda, bu kötülüğün kim tarafından, neden, nasıl gerçekleştirildiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Böylelikle Türk masallarında sıklıkla karşılaşılan ormana terk edilme motifinin yapısal analizi yapılmış, sembolik anlamları üzerinde durulmuş ve motifin sosyo-kültürel işlevleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: kötülük, ahlaki kötülük, orman.

Abandonment to the Forest as a Form of Moral Evil in Anatolian Folk Tales

Tuba DEMİRCİ*
Aynur KOÇAK**

Research Article

*PhD student Tuba Demirci,
Yıldız Technical University

ORDIC: 0009-0000-7610-7312.

E-mail:

tuba_demirci@windowslive.com

**Prof. Aynur Koçak, Yıldız
Technical University

ORDIC: 0000-0002-9555-1088

E-mail:

aynurnazkocak@hotmail.com.

ABSTRACT

This study examines Anatolian folk tales through the lens of moral evil, emphasizing the motif of abandonment in the forest as a key example. Folk tales, one of the oldest oral traditions, often center on conflicts such as good versus evil, where moral evil predominates. Among the three categories of evil—metaphysical, physical, and moral—moral evil emerges as the most significant in these narratives. Protagonists often endure slander, envy, or injustice, resulting in their abandonment in the forest by antagonists or even loved ones. While traditionally viewed as a realm of predators and supernatural danger, the forest also functions as a liminal space for refuge, self-discovery, and transformation. It becomes a symbolic and physical setting where abandoned heroes confront their fate, undergo trials, and achieve personal growth. This duality renders the forest a sacred space central to the hero's journey. This study explores folk tales from Anatolia's seven regions, analyzing the abandonment motif as a manifestation of moral evil. It investigates the reasons for abandonment, the hero's symbolic and literal initiation in the forest, and the stages of their reintegration into society. Additionally, it examines the agents, motives, and mechanisms driving this form of evil, offering insights into its narrative and cultural significance. Thus, this study provides a structural analysis of the abandonment motif, frequently found in Turkish folk tales, highlighting its symbolic meanings and exploring the socio-cultural functions it serves within these narratives.

Keywords: evil, moral evil, fairy tale, forest.

Submitted Date: 25.11.2024

Accepted Date: 24.12.2024

Published Date: 30.12.2024

Citation: Demirci, T., Koçak, A. (2024). "Abandonment to the Forest as a Form of Moral Evil in Anatolian Folk Tales". *BUEFD*, 9(2), 25-35. <https://doi.org/10.70916/buefd.1591010>

Giriş

Gerçek ya da hayali kişilerin gerçek ya da muhayyel mekânlarda yaşadıkları olağan ya da olağanüstü olayların anlatıldığı masallar, halk anlatılarının mitlerden sonraki en eski ürünlerinden biridir. Masalların olay örgüsünü iyi-kötü, aydınlık-karanlık, savaş-barış gibi zıtlıklardan kaynaklanan mücadeleler oluşturur. “Her şey zıddıyla kaimdir.” görüşünü onaylar gibi masallarda iyilik ve kötülük birbirinin varlık sebebidir. Güzeller ve çirkinler, zorluklar ve kolaylıklar, aydınlık ve karanlık gibi pek çok karşıtlığın bir arada bulunduğu masallarda iyiler ve kötüler ana kahramanlar; iyilikler ve kötülükler de ana temalardandır. Bu çalışmada, Anadolu halk masallarında kötülük motifi ve kötü tipler ele alınmış ve ahlaki kötülük türlerinden biri olan ormana bırakma motifi detaylı olarak incelenmiştir. Çalışmada masallar; ormana terk edilme sebepleri, ormanda erginlenme süreci ve ormandan ayrılış olarak üç ana başlık altında incelenmiştir.

“Kötülük nedir?” sorusu insanoğlunun sorduğu en eski ve en karmaşık sorunların arasında yer alır. Türkçe Sözlük’te kötü kavramı, “İstenilen, beğenilen nitelikte olmayan, hoş gitmeyen, fena; iyi karşıtı, zararlı, tehlikeli; korku, endişe veren; kişi veya toplum üzerinde olumsuz etkileri olan.” (Türkçe Sözlük, 1988, s. 916) şeklinde tanımlanır. Kötülük ise “Kötü olma durumu; fenalık, şer, zarar verecek davranış veya söz.” (Türkçe Sözlük, 1988, s.917) olarak anlamlandırılır.

Amerikalı tarihçi ve din bilimleri bilgini olan Jeffrey Burton Russell’a göre kötülük, hisleri olan -acı duyabilen- bir varlığın istismar edilmesidir. Russell’ın konu ile ilgili açıklaması şu şekildedir:

“Kötülüğün özü, hisleri olan bir varlığın, yani acı duyabilen bir varlığın istismar edilmesinde yatar. Asıl mesele, acının kendisidir. Kötülük, doğrudan doğruya zihin tarafından algılanır ve duygular tarafından hissedilir; kasıtlı olarak verilmiş acı olarak duyumsanır. Kötülüğün var olduğunu kanıtlamak için bunun ötesinde bir şey gerekmez: Varım; öyleyse kötülük bana acı verir.” (2017, s. 15).

Kötülük, genellikle ölüme kadar gidebilecek olan yıkıcı eylemleri ve felaketleri tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. Cafer Sadık Yaran, kötülük kavramının -diğer dillerle mukayese edildiğinde- Türkçede “ahlaki” anlamının baskın olduğunu vurgular. Örneğin, İngilizcede “evil” sözcüğü, genellikle geniş kapsamlı bir anlamda kullanılır. Kötü; zararlı, tehlikeli, belâ ve felâket gibi anlamlar taşır. Yaran, bu konuyu şu şekilde detaylandırmaktadır:

“Türkçede kötülük kavramına daha çok moral veya ahlaki kötülük anlamı yüklenmekte; hastalıklar ve doğal afetler gibi batılların fiziksel veya doğasal (natural) kötülük olarak nitelendirdikleri olgular pek kötülük kavramının ilk anda akla gelen şumulü içinde sayılmamakta, bunlar daha çok belâ ve musibet kavramlarıyla ifade edilmektedir.” (2016, s. 28).

Ahmet Cevizci, Felsefe Sözlüğü'nde kötülüğü "doğadan gelen, ya da bilinçli insan eyleminin sonucu olan ve beşeriyete bu dünyadaki yaşamında büyük zarar veren durum, oluşum ya da şeye ise daha genel bir çerçeve içinde kötülük adı verilir." şeklinde tanımlar (2005, s. 1028). Şeytan Tasarımı Terimleri Sözlüğü'nde kötü, "doğadaki ve insandaki karşıtlığın 'karanlık' yanını temsil eden ve görünmeyenden görünüşe taşınmanın koşulu durumunda bulunan varoluş ilkesi" olarak açıklanır. Kötülük kavramı ise, "acı vermekte belirgin, insanoğlunun süreğen sorunu" (Korkmaz, 2006, s. 411) şeklinde tanımlanır.

Charles Werner, kötülüğün bütüncül algılamamızdaki eksikliklerimizde gizli olduğunu ifade eder. Werner'e göre, bizim kötü olarak algıladığımız şey aslında her şeyi kuşatan bir bütünün parçasıdır. Kötülük tek başına aşağılanmayı hak eden bir şeydir; ancak nesnelerin bütünü ele alındığında yararlı bir olgudur (Werner, 2000, s. 15). Kötülük kavramı, insanoğlunun var oluşundan bu yana anlamaya çalıştığı hem içindeki hem de dışarıdaki kötülükle mücadele etmeye hatta ortadan kaldırmaya uğraştığı önemli meselelerinden biridir.

Kötülük kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için kötülüğün sınıflandırılması önemlidir. Kötülüğün çeşitleri asıl olarak ikiye, daha geniş bir perspektiften bakıldığında ise üçe ayrılır: metafizik kötülük, tabii veya fiziksel kötülük ve ahlaki kötülük. "Metafizik kötülük", yaratılmışlardaki asli kusurluluktur. Bazı filozoflar tarafından fiziksel kötülük ve ahlaki kötülüğün kaynağı olarak görülen metafizik kötülük, insanoğlu için kaçınılmaz bir durumdur. Tanrı, insanları sonlu ve yetersiz yaratmıştır ve bu da metafizik kötülüğe neden olmuştur. Fiziksel kötülük ise iki ana kategoriye ayrılır: Birincisi, doğal afetler, ikincisi de doğuştan gelen veya sonradan ortaya çıkan hastalıklardır. Ahlaki kötülük, insanın özgür iradesini kötüye kullanması sonucu ortaya çıkan kötülüklerdir. Kıskançlık, bencillik, yalan söylemek, öldürmek gibi eylemlerin her biri ahlaki kötülük sınıfına girer (Yaran, 1997).

Swinburne'e göre insanların bilerek ya da bilmeyerek neden oldukları tüm kötülükler ahlaki kötülük sınıfının kapsamındadır. Bu durum, diğer insanlar üzerinde kasıtlı ya da ihmal sonucu oluşturdukları acı ve hastalıklar için de geçerlidir (Swinburne, 2001, s. 88). John Hick ahlaki kötülüğün insan kaynaklı olduğunu vurgulamaktadır. Hick'e göre, "Ahlaki kötülük, biz insanların meydana getirdiği kötülüktür: acımasız, adaletsiz, ahlaksızlık ve sapık düşünceler ve eylemlerdir." (Hick, 1985, s. 12 akt; Yaran, 2021, s. 33). Anadolu halk masallarında da görülen çoğunlukla bu tür kötülükleri bünyesinde barındıran ahlaki kötülüktür. Aydınlanma döneminin önemli filozoflarından biri olan Kant da ahlaki kötülüğün kaynağının insanın tabiatında olduğunu belirtir. Kant, insanın tabiatında kötülüğe karşı bir eğilim bulunduğunu söyler. Ona göre bu eğilim, genel olarak insanın kabiliyeti ölçüsünde mümkün olan subjektif bir isteği ifade eder. Kant'a göre bu eğilim, istidattan farklıdır; çünkü istidadın, tamamen olmasa da, doğuştan gelen bir yönü vardır (Özdemir, 2014, s. 34).

Sonuç olarak, ahlaki kötülüğün doğrudan insan kaynaklı tüm kötülükleri kapsadığı ve insanın hür iradesiyle yakından ilgili olduğu söylenebilir. Ahlaki kötülük, insanın kendi içinde yaptığı özgür bir seçimin sonucudur. Özgür insanın kötülüğü, kendi içinde kötü bir

düşünce de olabilir, bu kötü düşüncelerin dışa vurulduğu bireysel bir kötü davranış da olabilir. Fakat bütün bu kötülüklerden sorumlu olan daima insandır. Masallar; insanlığın ortak bilinçaltını yansıtan, kültürel değerleri ve evrensel deneyimleri aktaran anlatılardır. Masallarda ahlaki kötülüğün birçok biçimi karşımıza çıkar. Bu kötülük motiflerinden biri de ormana terk edilmedir. Bu motifi incelemeden önce orman ve ağaç kültürünün Türk kültüründeki yeri üzerinde durmak gerekir.

1. Türk Kültüründe Orman ve Ağaç Kültü

Türk kültüründe ağaç derin sembolik anlamlar taşıyan kutsal bir varlık olarak kabul edilmiştir. Ağaçlar, doğanın bir parçası olmanın ötesinde, Tanrı ile insan arasında bir aracı, yaşam kaynağı, ruhsal bir koruyucu ve sığınma yeri olarak da algılanmıştır. Bu anlamların kökeni, Türklerin tarihsel olarak göçebe yaşam biçimlerinden, tabiatla olan derin bağlarından ve doğal dünyaya duydukları saygıdan beslenmektedir. Ağaçlar, yalnızca yaşamı sürdüren maddi varlıklar değil, aynı zamanda bir toplumun manevi dünyasında da önemli yer tutmuş, insanları doğa ile bütünleştiren bir anlam evreni yaratmıştır.

Türk mitolojisinde orman, yaşam kaynağıdır. Ağaçlar ise kahramanlara hayat veren, onları besleyen, soyun koruyucusu ve dünyanın direği rollerini üstlenmiştir (Bayat, 2007, s.177). Türk kültüründe ağaç - birçok kültürde olduğu gibi - kutsal kabul edilmiş ve ağaçlara Tanrı ile insan arasında aracı, yaşam kaynağı, zor durumda kalanlar için sığınma yeri gibi sembolik anlamlar yüklenmiştir. Hayat ağacı, zor durumda kalanların sığınacağı bir yerdir. Ergün'e göre, ağaçlar yalnızca doğanın bir unsuru değil, aynı zamanda korunmanın, iyileşmenin ve manevi güç elde etmenin bir kaynağıdır:

“Hayat ağacı geniş ve koyu gölgelidir. Zorda kalan, başı sıkışan, yorulan, ihtiyarlayan canlılar onun gölgesine sığınır. Zindelik bulurlar. Tanrı kendisine sığınılacak tek varlıktır. Herkesi kucaklayacak kadar büyüktür. Onu sembolize edecek varlık da büyük olmalıdır. Anadolu'da bu türden ağaçlara 'talvar' denir. Talvar, altına sığınan bütün sürüleri, insanları tehlikelerden korur. Günlük yaşantımızda olduğu gibi, mitolojik dünyamızda kahramanlar kaba ağacın gölgesine sığınır.” (Ergun, 2004, s. 194).

Ötüken ormanları, Göktürkler ve Uygurlar devrinde Türkler tarafından kutsal kabul edilmiştir. Orman kültü, ilkel topluluklar tarafından önemsenirken yerleşik hayata geçen topluluklarda eski önemini kaybetmiştir (İnan, 1986, s.62). Orman ve ağaç, masalarda her ne kadar masal kahramanının sığındığı bir yer olsa da aslında orman iyelerinin yaşadığı bir mekândır. Orman iyesi, ormanın koruyucusudur. Orman iyesi, Türk mitolojisinde ormanın koruyucu ruhuna verilen isimdir. Klasik Türk düşünce sisteminde, dünyada her şeyin ve her mekânın bir iyesi olduğuna inanılır. Orman da iyesi olan yerlerdendir. Sibiryalı Türkleri yeryüzünde dağ, su ve orman iyelerinin yaşadığına inanırlar. Bolluk, bereket, sağlık, huzur, barış bu iyelere bağlıdır. Bunlara kavuşmak isteyenler orman iyelerine dua ederler. Sibiryalı Türkleri, orman iyelerinin insanın ve

hayvanın kutunun yaratıcıları olduklarına inanırlar. Mitik bakış açısına göre orman iyeleri, insanoğlunu ve çevresini korumakla görevlidir (Ergun, 2019, s.174).

Anadolu masallarında kahramanlar maceraya başlarken 'eşik'ten geçerler. Masalarda eşik, bilinenden bilinmeyene yapılan ilk yolculuktur. Orman, dağ, kuyu, mağara vb. yerler birer eşiktir ve bu mekanlar bilinmeyene geçiş kapıdır. "Folklor malzemelerinde dağın veya ormanın gerçek dünya ile öteki dünyanın, hayatla ölümün, gizli olanla açık olanın, merkezle periferinin sınırını oluşturduğu görülmektedir. Bu yönüyle dağ, tıpkı orman gibi öteki âleme açılan kapı görevini yerine getirmektedir" (Bayat, 2007, s. 219).

Orman, masalarda yalnızca fiziksel bir mekân değil, aynı zamanda psikolojik ve spiritüel anlamlar taşıyan çok katmanlı bir metafordur. Orman, masal kahramanı için bir 'eşik'tir. Masal kahramanı bu eşikten geçerek erginlenme yolundaki ilk adımını atmış olur. Orman metaforu, masalarda kötülüğün somutlaştırılması ve kahramanın erginlenmesinin simgesel bir ifadesidir. Orman; her ne kadar olağanüstü varlıkların yaşadığı, tehlikelerle dolu bir yer olsa da ormanda kahramanın başına kötü bir şey gelmez. Orman iyeleri kahramanı korur.

2. Anadolu Masallarında Ormana Terk Edilme

2.1. Ormana Terk Edilme

Kahramanın yaşam yolculuğunda önemli bir mekân olacak olan ormana kendi isteğiyle gelmesi ya da buraya bırakılması gerekir. Ahlaki kötülüğün temel rol oynadığı masalarda masal kahramanı, ormana terk edilir.¹

2.1.1. Ormana Terk Edilme Sebepleri

Masalarda ahlaki kötülüğü temsil eden kötü tipler, kıskançlık ve intikam duygularından dolayı masal kahramanını yok etmek isterler. Masalarda kötü tipler, kahramanın kendileri için bir engel olduğunu düşünür ve onun ölümüyle mutlu olacaklarına inanırlar.

Anadolu masallarında üvey annenin çocukları istememesi, en sık görülen ormana terk edilme sebeplerinden biridir. Masalarda üvey anne, kötülük ve kıskançlığın temsilcisidir. Üvey anne, annelik rolüne tepki gösterir; anneliği kabul etmez ve çocuklara sevgi göstermez. Üvey anne tipinde hem kıskançlık hem de ilk eşe duyulan öfke vardır. Üvey anne, ilk eşin varlığının devamı olarak gördüğü çocuklardan kurtulmak ister. Onun için çocuklar, kurmak istediği yeni yaşamın önünde bir engeldir. Eşini geçmiş hayatından koparmak isteyen üvey anne, işe geçmişin somut varlıkları olarak gördüğü çocuklardan başlar (Alsaç, 2017, s. 408).

¹ Ormana terk edilme motifi Stith Thompson tarafından Motif Index of Folk Literature adlı eserinde "Q438. Ceza: Ormanda terk edilme" (1955, s. 229); "S143. Ormanda terk edilme" (1955, s. 309) başlıkları altında ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bu durum bir cezalandırma aracı olarak ormanda terk edilmenin sadece Anadolu sahası anlatı türlerinde görülmediğini, farklı din ve kültüre sahip başka toplumlarda da yer aldığını göstermektedir.

Bacı Bacı Can Bacı başlıklı masalda çocukları istemeyen üvey anne, babadan çocuklarını öldürmesini ister. Çaresiz kalan baba, çocuklarını öldürmeye kıyamaz ve onları ormana bırakır (Günay, 2011, s. 142).

Sarı İnek masalında üvey anne kızı istemez. Eşinin baskılarına dayanamayan baba kızını ormanda bir armut ağacının altında bırakır (Bakırcı, 2000, s. 292).

Nar Tanesi masalında ormana bırakılan bir başka kahramana rastlanır. Anne ve babası ölen kız, amcasının yanına gider. Amcasının karısı kızı istemez ve kocasından kızı öldürmesini ister. Yeğenini öldürmeye kıyamayan adam kızı ormanda bırakır (Doğan, 2007, s. 146).

Türkçe Sözlükte “Bir kimse bir üstünlük gösterdiğinde veya sevilen birisinin, başkası ile ilgilendiği kanısına varıldığında takınılan olumsuz tutum ve acı duyma.” (1988, s. 860) şeklinde tanımlanan kıskançlık; ormana terk edilme sebepleri arasında yer almaktadır. Anadolu masallarında kahramanın sahip olduğu yeteneği, güzelliği kıskanan kötü tipler, kahramanı ortadan kaldırmak için çeşitli yollara başvururlar. Ormana tek etmek de kahramanı ortadan kaldırmanın bir yoludur.

Muradına Nail Olmayan Dilber masalında periler, hamamda doğan kıza çeşitli meziyetler (bastığı yer çimen olur, güldüğü zaman yanaklarında güller açar, ağlayınca gözlerinden inci-mercan dökülür, bilezik kolundan çıktığında ölü gibi olur) verir. Vezirin kızı, bu durumunu kıskanır ve kızın gözlerini çıkararak ormana bırakır (Alptekin, 2002, s. 33).

Masallarda, kahramanın ormana bırakılmasının nedenlerinden biri de kahramanın iftiraya uğramasıdır. Masallarda imam tipi, kendisine duyulan güvene, saygıya ihanet ederek kötülük yapan bir tiptir. Din görevlileri toplumda saygı duyulan kişilerdir. İnsanlara doğru yolu gösteren kimlikleriyle toplumda sosyal bir statüleri bulunmaktadır. Masallarda hacca giden baba, kızını -en güvendiği kişiye- imama emanet eder. İmam, masal kahramanından ahlaksızlığına karşılık alamayınca kıza iftira atar. Böylece kahramanın erginlenme sınavı da başlamış olur. Masal kahramanı, kendisini öldürmeye kıyamayan ağabeyi tarafından ormana bırakılır.

Akkavak Kızı masalında zengin bir aile hacca giderken kızlarını köyün hocasına emanet eder. Hoca, emanete hıyanet ederek kıza baştan çıkarmaya çalışsa da başarılı olamaz. Hoca, kızın babasına mektup yazarak kızın iffetsiz davrandığını söyler. Baba, oğlunu ve kızını öldürüp kanlı gömleğini getirmek şartıyla köye gönderir. Kız kardeşini öldürmeye kıyamayan oğlan, onu ormanda uyutarak oradan uzaklaşır (Aslan, 1994, s. 287).

Helvacı Güzeli başlıklı masalda baba hacca giderken kızını -en güvendiği kişiye- imama emanet eder. Kendisine duyulan güvene ihanet eden imam, istediğini elde edemeyince genç kızın babasına kızın iffetsiz davrandığını anlatan bir mektup yazar. Baba, imamın yalanına inanarak kızın öldürülmesini emreder ve oğlunu bunu yapmakla

görevlendirir. Kız kardeşinin suçsuz olduğunu anlayan ağabey, onu ormanda bırakır (Sakaoğlu, 2002, s. 446).

İncelenen masalarda kahramanların ormana bırakılma nedenleri arasında; üvey annenin çocukları istememesi, kahramanın yeteneklerini kıskananların onu ortadan kaldırmak istemesi ve ahlaksızlığına karşılık alamayan imamın kahramana iftira atması yer almaktadır. Kahraman, ormana bırakılarak erginlenme yolculuğuna başlamış olur. İncelenen masalların bir kısmında kahraman ölmesi için ormana bırakılırken, bir kısımda ise -öldürmeye kıyamayıp- yaşaması için ormana bırakılır.

2.1.2. Ormanda Bulunma

Masal kahramanı, macerası süresince bazı eşiklerle karşılaşır. Masalarda eşik, bilinenden bilinmeyene yapılan ilk yolculuktur. Orman, dağ, kuyu, mağara vb. yerler birer eşiktir. Anadolu masallarında masal kahramanı, ormana bırakılarak erginlenme yolunda ilk eşikle karşılaşmış olur. Ormana terk edilen masal kahramanı ormandaki tehlikelerden, yırtıcı hayvanlardan korunmak için çoğunlukla bir ağaca sığınır ve kendini güvende hissetmeden aşağıya inmez. Kahramanın ya ağacın üstünde ya da ağaçtan indikten sonra bahtı açılır, ödüllendirilir.

Bacı Bacı Can Bacı masalında orman, kahramanların eşiği geçtiği yerdir. Ormanda yalnız kalan çocuklar, çıktıkları değişim yolculuğunda ormanda pek çok sınavla karşılaşır. Ormanda yalnız kalan çocuklar yola çıkarlar. Küçük oğlan susayınca geyik izi olan sudan su içer ve geyik olur. Kız, kavak ağacının tepesine çıkar. Geyik kardeşi de o ağacın altında yatar (Günay, 2011, s. 142-143). Tanrı'ya sığınan çocukları koruyan kavak, kutlu bir ağaçtır. Padişah, kızın suya yansıyan silüetini görür, kıza âşık olur ve bir cadı kadının yardımıyla kızı ağaçtan indirir.²

Ak Kavak Kızı masalında ormanda yalnız kalan kız, tehlikelerden korunmak için çeşme başındaki selvi ağacına sığınır ve bir nevi Tanrı'nın koruması altına girer (Aslan, 1994, s. 287-288). Selvi ağacı, Türk kültüründe kutsal kabul edilen ağaçlardan biridir. Selvi, uzun boyu ve daima yeşil kalmasıyla ebediyetin sembolüdür ve genellikle mezarlıklara dikilir. Selvi ağacının sayesinde mezarlıktaki ataların ruhları göğe, Tanrı'nın kutsal enerjisi de aşağıdaki kemiklere ulaşmaktadır (Ergun, 2004, s. 26).

Helvacı Güzeli masalında ormanda tek başına kalan kız, yırtıcı hayvanlardan korunmak ve kendini güvende hissetmek için ağacın tepesine çıkar (Sakaoğlu, 2002, s. 446). Yüksek ağaçların Tanrı'ya daha yakın olması, ormanda yalnız kalan kıza güven verir.

Sarı İnek masalında ormanda yalnız kalan kız, armut ağacının altını kazarak çıkardığı adamla evlenir (Bakırcı, 2000, s. 292). Babası tarafından ormana bırakılan kız, armut ağacının altında evleneceği adamla tanışır. Anadolu'da armut ağacıyla kız çocuğu arasında

² Tanrı tarafından gönderilen özel kızların kavak ağacıyla yeryüzüne gönderilmesi motifine eski Türk destanlarında da rastlanır: "Kutlu bahadır Ak Tayçı'nın evlendiği kız, kutlu Altay'ın üstündeki ak gökte Teneri Kağan'ın kızıdır. Göğün kutlu kızı, yetmiş dallı kutsal kavağın (Bay Terek) dibindedir. Bir yandan bakınca ay şekilli, öbür yandan bakınca güneş şekilli, altın sarı saçlı, kara gökkuşağı kaşlı 'Altın Tana', Ak Tayçı'ya eş olmak üzere Ak Tayçı'nın terkisinde yeryüzüne iner." (Ergun, 2004, s. 222).

sembolik bir bağ vardır. Arka arkaya kız çocuk doğuran kadınlar, erkek çocuk istedikleri zaman armut ağacını dokuz taşla taşlarlar. Böylece erkek çocuk sahibi olabileceklerine inanırlar. Taşlama eylemi, istenmeyen bir durum için yapılır. Elma, nar ve incir gibi kutsal kabul edilen ağaçlar, çocuğu olmayan ailelerin kısırlık sorunlarını gidermek için kullanılır. Armut ağacı ise, çocuk sahibi olup erkek çocuğu olmayan ailelerin ritüellerinde yer alır (Demir, 2021, s.86).

Ormanda zor durumda kalan masal kahramanı, bazen de oduncu, avcı vb. kişiler tarafından evlat edinilir.

Nar Tanesi masalında ormanda tek başına çaresiz kalan kız, uzakta gördüğü bir eve gider. Burası insan yiyen bir cadının evidir. Nar Tanesi, gizlice cadının göğsünden süt içince cadı, kızı evlat edinir (Doğan, 2007, s. 147).

Hayat Otu başlıklı masalda ormanda yalnız kalan çocukları bir avcı büyütür (Sakaoğlu, 2002, s. 430).

Muradına Nail Olmayan Dilber başlıklı masalda gözleri çıkarılan kızı ormanda fakir bir oduncu bulur. Zor durumda kalan kıza yardım eden oduncu, yaptığı bu iyilik sayesinde zengin olur (Alptekin, 2002, s. 334).

Orman, yırtıcı hayvanların ve kötü ruhların yaşadığı tehlikeli bir yer olmasına rağmen masal kahramanı ormanda olumsuz herhangi bir durumla karşılaşmaz. Kahraman, kendini güvende hissetmek için çoğunlukla bir ağacın tepesine çıkar. Kahramanın çıktığı ağaç hayat ağacıdır. Hayat ağacı; zor durumda kalanların sığındığı, Tanrı'dan gelen ilahi gücün kahramana ulaştığı kutlu bir ağaçtır. Kahraman, ağaçtan indiğinde bahtı açılır. Ormanda yalnız kalan kahramanın kimi zaman kutsal bir ağaç tarafından korunduğu, kimi zaman da ormanda avcı, oduncu vb. kişiler tarafından evlat edinildiği tespit edilmiştir.

2.1.3. Ormandan Ayrılış

Anadolu masallarında orman, zor durumda kalanların sığındığı, mucizelerle dolu bir mekândır. Ceza olarak ormana bırakılan kahramanın kaderi tersine döner, Tanrı kahramana acır ve ormanı kahramana mezar değil yuva yapar.

Bacı Bacı Can Bacı masalında, padişah kızın suya yansıyan silüetini görür. Padişah kıza âşık olur. Bir cadı kadının yardımıyla kızı kavak ağacından indirir ve kırk gün kırk gece düğün yaparlar (Günay, 2011, s. 142-143).

Helvacı Güzeli adlı masalda, kahraman ormandaki tehlikelerden korunmak için ağacın tepesine çıkar. Sabah olduğunda padişahın oğlu atını sulamak için ağacın altındaki arka gelir. O anda, kızı görür ve ona âşık olur. Kırk gün kırk gece düğün yaparlar (Sakaoğlu, 2002, s. 446).

Ak Kavak Kızı masalında, ormanda ava çıkan bir padişahın oğlu su içmek için çeşmenin başına geldiğinde selvi ağacının tepesindeki kızı görür görmez âşık olur ve kızla evlenir (Aslan, 1994, s. 288).

Ormana terk edilmek, bir ceza gibi görülse de aslında bu durum kahraman için bir fırsattır. “Her şerde bir hayır vardır” görüşünü doğrular gibi ormana terk edilen kahramanın -beklenmedik bir şekilde- kaderi olumlu yönde değişir ve ormandan güçlenerek çıkar. Kahraman kimi zaman padişahın oğluyla evlenerek kimi zaman da bir ülkeye padişah olarak eskisinden çok daha güçlü bir şekilde ormandan ayrılır.

Sonuç

Anlatmaya bağlı en eski metinlerden olan masalların olay örgüsünü iyi-kötü, güzel-çirkin, aydınlık-karanlık, savaş-barış gibi zıtlıklardan kaynaklanan mücadeleler oluşturur. “Her şey zıddıyla kaimdir” görüşünü onaylar gibi masallarda iyilik ve kötülük birbirinin varlık sebebidir. İnsanların bilerek ya da bilmeyerek neden oldukları tüm kötülükler ahlaki kötülüğün kapsamına girer. Ahlaki kötülük, iyilikle kötülüğün mücadelesinin anlatıldığı masallarda en sık görülen kötülük çeşididir. Anadolu masallarında ahlaki kötülüğün temsilcileri, masal kahramanının amacına ulaşmasını engellemek ya da kahramanı ortadan kaldırmak için ahlaki kötülüğe başvururlar. Masallarda rastlanan ahlaki kötülük biçimlerinden biri de ormana terk edilme motifidir. Masal kahramanı kimi zaman üvey annenin kahramanı istememesi, kimi zaman kahramanın yeteneklerini kıskananların kahramanı ortadan kaldırmak istemesi, kimi zaman da ahlaksızlığına karşılık alamayan imamın kahramana iftira atması nedeniyle ormana bırakılır. Masalların bir kısmında kahraman, ölmesi için ormana bırakılırken; bir kısmında ise öldürmeye kıyılamadığı için yaşaması amacıyla ormana bırakılır. İncelenen masalarda Bacı Bacı Can Bacı, Nar Tanesi, Akkavak Kızı ve Hayat Otu masallarında kahramanın öldürmeye kıyılamadığı için ormana bırakıldığı; Muradına Nail Olmayan Dilber, Helvacı Güzeli ve Sarı İnek masallarında ise ölmesi amacıyla ormana bırakıldığı tespit edilmiştir. Öte yandan, incelenen masallarda ormana terk edilen kahramanların hepsinin kadın olduğu tespit edilmiştir. Ancak hangi sebeple bırakılırsa bırakılsın masalların hiçbirinde kahramanın ölmediği anlaşılmaktadır; çünkü kahramanların hiçbiri işledikleri bir suçtan ötürü değil, muhataplarının onlara isnat ettiği suçlardan dolayı, cezalandırma ya da koruma amacıyla ormana bırakılmıştır. Bunun yanı sıra, Anadolu masallarında ormana terk edilme, hangi nedenle olursa olsun, kahraman için bir zorluğa değil, aksine bir fırsat ve dönüşüm sürecine yol açar. Orman, kahramanın kaderini olumlu yönde değiştirir, ona yeni beceriler kazandırır ve sonunda kahramanı ödüllendirir. Orman, zor durumda kalan masal kahramanının sığındığı bir mekân olduğu için koruyucu bir özelliğe sahiptir. Bu bağlamda, ormandaki kutsal ağacın korumasına giren masal kahramanının kısmeti açılır. Kahraman, ormandan aldığı güç ve hediyelerle birlikte ormandan ayrılır.

Kaynakça

Alptekin, A. Berat. (2002). *Taşeli masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Alsaç, F. (2017). *Anadolu masallarında yapı, izlek ve masal kahramanlarının tip tahlili*. Yayınlanmamış doktora tezi, Fırat Üniversitesi, Elâzığ.

Aslan, N. (1994). *Yozgat masallarında motif ve tip araştırması*. Yayınlanmamış doktora tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.

Bakırcı, N. (2000). *Niğde masalları*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Niğde Üniversitesi, Niğde.

Bayat, F. (2007). *Türk mitolojik sistemi/onkolojik ve epistemolojik bağlamda türk mitolojisi II*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Cevizci, A. (2005). *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Demir, T. (2021). Ağaç kültü bağlamında kadının armut ağacı ile sembolize edilmesi. *Uluslararası Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 4 (7), 78-89.

Doğan, A. (2007). *Adıyaman yöresi masalları üzerine bir inceleme*. Adıyaman: Adıyaman Belediyesi Kültür Yayınları.

Ergun, P. (2004). *Türk kültüründe ağaç kültü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Ergun, P. (2019). *Sibirya türklerinin destanlarında iyeler*. Konya: Kömen Yayınları.

Günay, U. (1992). *Elâziğ masalları ve propp metodu*. Ankara: Akçağ Yayınları.

İnan, A. (1986). *Tarihte ve bugün şamanizm*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi

Özdemir, M. (2014). *İslam düşüncesinde kötülük problemi*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Korkmaz, E. (2006). *Şeytan tasarımı terimleri sözlüğü*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.

Russel, J. B. (2017). *Şeytan- antikiteden ilkel hıristiyanlığa kötülük algıları*. (E. Çelik, Çev.). Ankara: Panama Yayınları.

Sakaoğlu, S. (2002). *Gümüşhane ve bayburt masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Swinburne, R. (2001). *Tanrı var mı?* (M. Erbaş, Çev.). Bursa: Arasta Yayınları.

Türkçe Sözlük. (1988). *Türkçe sözlük II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.

Thompson, Stith. (1955). *Motif index of folk literature*. ABD: Indiana University Press.

Yaran, C. S. (2016). *Kötülük ve teodise*. İstanbul: Vadi Yayınları.

Werner, C. (2000). *Kötülük problemi*. (S. Umran, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.